

Мамчич О.Б.,
доцент кафедри мов та методики
їх викладання у початковій школі
Чернігівський національний педагогічний
університет імені Т.Г. Шевченка,
кандидат педагогічних наук

КОМУНІКАТИВНА СТРАТЕГІЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Система освіти має забезпечувати «підготовку людей високої освіченості й культури, кваліфікованих спеціалістів, здатних до творчої праці, професійного розвитку...», – проголошено «Національною Доктриною розвитку освіти України у XXI столітті» [8, 4]. Відповідно до галузевих стандартів, визначених Законом «Про вищу освіту», «освітньо-кваліфікаційна характеристика випускника вищої освіти та професійної підготовки визначає місце фахівця в структурі галузей економіки держави і вимоги до його компетентності...» [6, 6].

Відомо, що мова та мовлення обслуговують сферу комунікації. Ще не так давно мова та мовлення розглядалися дослідниками ізольовано від комунікації. Але саме відтоді в лінгвістиці, а потім і в психолінгвістиці почав складатися так званий «комунікативний підхід». Звернення до проблем комунікації було обумовлено розвитком системної методології і безпосередньо пов'язано з процесом семантичного аналізу слів. У зв'язку з формуванням комунікативного підходу текст мав розглядатися не окремо, а «як продукт та компонент комунікативного процесу». Отже, мовлення використовується для спілкування, взаємовпливу, організації соціальних контактів, обслуговування певних життєвих ситуацій. Основна ідея О.Потебні полягала в тому, що мова породжує думку. Це означає, що мовний матеріал маємо назвати матеріалом для вивчення розвитку думки. Основні розділи граматики, зокрема синтаксис, вважаємо, безпосередньо впливають на розвиток розумової діяльності

особистості. Уміння побудувати речення – це вміння довести до оточення взаємодію граматичних понять і категорій. Адже, за думкою О. Потебні, рівень предикативності у мові є завжди пов'язаним з еволюцією свідомості. З огляду на це, рівень граматичних умінь та навичок відповідно свідчить про певний розвиток інтелекту, мови, мовлення особистості. Безсумнівно, ступінь інтелекту студента – це відповідний рівень спілкування, навіть певна **стратегія спілкування**, адже оцінка особистості залежить від того, як людина виявляє себе у мовленні. Володіючи мовою, особистість оперує своїм розумом і виявляє рівень його розвиненості. Суттєвим, на наш погляд, є те, що кожна складова частина свідомості – споглядання, судження, висновок є співвідносною з певною граматичною операцією, оскільки граматику втілює логіку мислення.

Вважаємо, що **мовна стратегія спілкування майбутнього вчителя** вже з початкових класів має бути спрямованою на «кооперативний стиль» комунікації та поведінки. Вона має надати можливість виробити **комунікативну модель** стосунків у різних мовленнєвих ситуаціях, створить умови для формування комунікативної компетентності, невід'ємною частиною якої є компетентність лінгвістична. Варто зазначити, що до структури поняття «комунікативної компетентності» належать «здатність до участі в комунікативних ситуаціях, ситуаційна адаптивність, вільне володіння вербальними та невербальними засобами соціальної поведінки, усвідомлення своїх перцептивних умінь» [2, 13]. І справді, неможливо не віднести ці складові до структури особистості вчителя, а від рівня поєднання таких рис залежить рівень його професійної майстерності, орієнтація у суспільстві, якісні характеристики досвіду, культури, інтелекту. Учені (С. Рубінштейн, Л. Виготський, О. Леонтьєв) у різні часи визначали зв'язок мислення і мовлення, адже нормального мовлення без думки не існує, а думка поступово завершується в слові [10; 3; 7]. Ще В. Гумбольдт вважав мову проявом духу людини, яка виражає себе у мовленні. Учений, зокрема, зазначав, що форма мови є тісно пов'язаною з індивідуальним сприйняттям світу окремою людиною [5, 373]. Л. Фейєрбах писав: «мислити означає зв'язно читати євангеліє почуттів» [12, 238]. Отже, цілком очевидно, що у процесі формування особистості майбутнього фахівця у педагогічних вишах необхідно створювати такі комунікативні умови, які б могли забезпечувати розвиток уже наявних складників лінгвістичної компетентності і надавали студентові можливість вільно спілкуватися, тобто реалізовувати себе інтелектуально. Адже «комунікативна компетентність безпосередньо відображає рівень культурного розвитку особистості» [2, 14]. Майбутній учитель має вміти:

- 1) висловлювати свої думки, враховуючи своєрідність кожної граматичної одиниці (словосполучення, речення), їхні синтаксичні характеристики (склад, мету висловлювання, інтонаційне, емоційне забарвлення, модальність тощо);
- 2) сприймати висловлені думки співрозмовників, спостерігаючи та аналізуючи граматичний малюнок їх мови та мовлення;
- 3) робити відповідні висновки, що ґрунтуються на співвідносному рівні мовної та мовленнєвої підготовки учнів.

Прикро констатувати, що у вищих навчальних закладах іноді превалює «однобічний характер в інформаційному обміні», адже найчастіше на заняттях студенти виконують роль «пасивних споживачів знань» [2, 14]. Додамо, що навіть сам процес «споживання» знань для сьогоденних студентів є важкою та неприємною працею. Це, на наш погляд, зумовлено засиллям таких застарілих методів та форм навчання у ВНЗ, що не викликають у студентів потреби та умінь спілкуватися і тим самим виявляти неповторну для своєї особистості комунікативну потенцію. Переконані, що лише завдяки впровадженню новаторських методик, які б зацікавили студента, викладач вишу має досягти оптимального результату у розвитку його навичок і вмінь, що сприятиме формуванню лінгвістичної, а отже, й комунікативної поведінки майбутнього фахівця. Синтаксис – розділ граматики, вивчення якого є несумісним із монологічною формою праці викладача. Підкреслюємо, що викладач вищого навчального закладу має вбачати в студентів активного співрозмовника, учасника діалогу, за визначенням В. Біблера, «рівноправного суб'єкта», а не тільки «об'єкта навчання» [1, 413]. Очевидно, що тільки такий підхід має привести до максимального опанування мовних дисциплін студентами. Це має надати можливість:

- а) розвинути певні знання норм і правил мовної граматичної поведінки;
- б) сформувати відповідні уміння та навички функціонування цих норм в особливих мовленнєвих ситуаціях;
- в) зорієнтувати майбутнього вчителя на пошук свого особистісного стилю спілкування;
- г) продемонструвати рівень лінгвістичної, комунікативної, а отже, – й інтелектуальної компетентності.

У контексті особистісно орієнтованого навчання, яке має враховувати своєрідність індивідуальності кожного студента, формування лінгвістичної компетентності як передумови компетентності комунікативної набуває особливої ваги. Адже інтелектуальні можливості особистості мають бути основою сприйняття дійсності і усвідомлення свого місця в навколишньому

світі. Оскільки лінгвістичні дисципліни спрямовані не тільки на засвоєння предметів цього циклу, вони мають забезпечувати розвиток та поглиблення інтелектуальних можливостей окремого студента мовними засобами. Відповідно, засоби навчальних дисциплін мають бути адаптованими до інтелектуальних та психологічних особливостей особистості майбутнього вчителя. Ефективність навчання, безперечно, залежить від рівня інтелекту окремого студента, який динамічно зростає у процесі навчання. Тобто, цілком зрозумілим є той факт, що показником інтелектуальних якостей особистості майбутнього вчителя є ступінь сформованості відповідної моделі – знань, умінь і навичок. Отже, діяльність викладача вищого навчального закладу за сучасних умов навчання має бути спрямованою тільки на **індивідуальність** студента, що сприятиме активізації його лінгвістичного мислення, професійної та комунікативної компетентності. На думку вчених, «завданням особистісно орієнтованого навчання найбільше відповідає побудова предметного навчання за **інтегрованим типом**» [4, 2], оскільки саме таке навчання сприятиме формуванню власного погляду студента на світ, надасть кожному з них певний «суб'єктний досвід» спілкування, мовної поведінки, культури.

Таким чином, саме за умови використання такого підходу до підготовки майбутнього педагога створюються сприятливі умови для набуття ним свого суб'єктного досвіду, на основі якого потім сформується його наукові знання. Суттєво, що якість знань зорієнтує майбутнього вчителя на відповідні психолого-методичні моделі, які є побудованими з урахуванням розумового розвитку учнів початкових класів. Однією з таких моделей може бути, на наш погляд, так звана «**особистісна модель**». Особливістю такої моделі є постійна «увага до індивідуальності кожної дитини». Система навчання базується на особистісному творчому підході до її потреб та інтересів. Постійно здійснюючи такий підхід у викладанні синтаксичного циклу у вищій, можливо закласти основи для пошуку оптимальних форм і методів мовної роботи зі студентами – майбутніми педагогами початкової школи, які потім зможуть вдало використати вже набутий ними лінгвістичний та комунікативний досвід у спілкуванні зі своїми учнями. Саме так має бути реалізованою основна мета викладання мовних дисциплін у вищій школі – підвищення комунікативної культури майбутнього фахівця. А комунікативна культура є невід'ємною складовою частиною професійної діяльності, пріоритетним напрямком сучасної освіти України.

Список використаних джерел

1. Библер В.С. От наукоучения – к логике культуры: два филос. введения в двадцать первый век. – М. : Политиздат, 1990. – 413 с.
2. Вольфовська Т. Комунікативна компетентність молоді як одна з передумов досягнення життєвої мети // Шлях освіти. – 2001. – № 3. – С. 13-16.
3. Выготский Л.С. Анализ эстетической реакции: Собрание трудов / научная редакция В.В. Иванова и И.В. Пешкова, комментарии В.В. Иванова. – М. : Лабиринт, 2001. – 480 с.
4. Гончаренко С., Мальований Ю. Гуманізація і гуманітаризація освіти // Шлях освіти. – 2001. – № 3. – С. 2.
5. Гумбольдт В. фон. Язык и философия культуры. – М. : Прогресс, 1985. – 373 с.
6. Закон України «Про вищу освіту» // Освіта. – 20-27 лютого 2002 р. – С. 6.
7. Леонтьев А.Н. Избранные психологические произведения : в 2-х т. – Т. II. – М. : Педагогика, 1983. – 320 с. – (Труды д. чл. и чл.-кор. АПН СССР).
8. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті // Освіта України. – № 29, 18 липня, 2001 р. – С. 4.
9. Потенбя А.А. Слово и миф. – М. : Правда, 1989. – 622 с.
10. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии. – М. : Педагогика, 1973. – 424 с.
11. Современная психология : справочное руководство. – М. : Инфра, 1999. – С. 267, 671.
12. Фейербах Л. Избранные философские произведения. – М., 1985. – Т. I.